

Lenar Xalilov

*Shahrisabz davlat pedagogika instituti
"San'atshunoslik" kafedrası katta o'qituvchisi
E-mail: lenarkhalilov34@gmail.com
ORCID: 0009-0000-3551-1060*

ZAMONAVIY O'ZBEKISTON TASVIRIY SAN'ATIDA MILLIY BADIY AN'ANALAR VA INNOVATSION YONDASHUVLARNING UYG'UNLIGI

***Annotatsiya.** Maqolada zamonaviy O'zbekiston tasviriy san'atida milliy badiiy an'analarning davomiyligi va innovatsion yondashuvlar bilan o'zaro ta'siri san'atshunoslik nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Kompozitsiya, kolorit, ramziy obraz va material bilan ishlashdagi o'zgarishlar qiyosiy talqin etilib, badiiy merosni ijodiy qayta anglashning asosiy tamoyillari yoritiladi.*

***Kalit so'zlar:** tasviriy san'at, milliy an'ana, innovatsiya, rangtasvir, kompozitsiya, kolorit, badiiy meros, ramz, eksperiment.*

ГАРМОНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТРАДИЦИЙ И ИННОВАЦИОННЫХ ПОДХОДОВ В СОВРЕМЕННОМ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ИСКУССТВЕ УЗБЕКИСТАНА

***Аннотация.** В статье с искусствоведческой точки зрения анализируются преемственность национальных художественных традиций и их взаимодействие с инновационными подходами в современном изобразительном искусстве Узбекистана. Посредством сравнительной интерпретации рассматриваются изменения в композиции, колорите, символических образах и работе с материалом, а также раскрываются основные принципы творческого переосмысления художественного наследия.*

***Ключевые слова:** изобразительное искусство, национальная традиция, инновация, живопись, композиция, колорит, художественное наследие, символ, эксперимент.*

HARMONY OF NATIONAL ARTISTIC TRADITIONS AND INNOVATIVE APPROACHES IN CONTEMPORARY VISUAL ART OF UZBEKISTAN

Abstract. *The article examines the continuity of national artistic traditions and their interaction with innovative approaches in contemporary visual art of Uzbekistan. Changes in composition, colour, symbolic imagery and artistic materials are considered from an art-historical perspective. Particular attention is paid to creative reinterpretation of heritage rather than its mechanical reproduction.*

Keywords: *visual art, national tradition, innovation, painting, composition, colour, artistic heritage, symbolism, experimentation.*

Zamonaviy O'zbekiston tasviriy san'ati milliy madaniyatning tarixiy xotirasi va bugungi estetik tafakkurini birlashtiruvchi murakkab badiiy maydondir. Unda bir tomondan xalq amaliy bezak san'ati, miniatyura, me'moriy naqsh va mumtoz rang madaniyati kabi manbalar mavjud bo'lsa, ikkinchi tomondan global badiiy jarayonlar, yangi texnologiyalar va individual ijodiy izlanishlar faol ishtirok etmoqda. Mazkur ikki yo'nalishning uchrashuvi milliy san'atning o'ziga xosligini saqlagan holda yangi ifoda imkoniyatlarini yuzaga chiqaradi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, an'ana va yangilik o'rtasidagi munosabatni faqat tashqi uslubiy o'xshashlik bilan izohlash yetarli emas. Milliylik ba'zan ornament, tarixiy libos yoki me'moriy motiv ko'rinishida namoyon bo'ladi, biroq uning chuqur qatlamlari tasvirning ritmi, fazoviy qurilishi, ranglarning hissiy mazmuni va obrazlarning ma'naviy semantikasida mujassam. Innovatsiya ham faqat raqamli vositani qo'llash emas, balki mavjud badiiy tilni qayta tashkil etish jarayonidir.

Maqolaning maqsadi milliy badiiy an'analar bilan innovatsion yondashuvlarning zamonaviy O'zbekiston tasviriy san'atidagi uyg'unlashuv

mexanizmlarini aniqlash va ularning badiiy-estetik ahamiyatini ochib berishdan iborat. Shu maqsadda tarixiy merosning obrazli tizimi, kompozitsion tamoyillar, kolorit, material va texnikalardagi izlanishlar hamda zamonaviy badiiy kommunikatsiya masalalari izchil ko'rib chiqiladi.

San'atshunoslikda milliy an'ana tushunchasi o'tmishdagi shakllarni aynan takrorlash emas, balki tarixiy tajribaning yangi ijtimoiy va estetik sharoitda qayta talqin qilinishi sifatida o'rganiladi. E.H.Gombrichning tasviriy representatsiya va uslub haqidagi qarashlari badiiy shaklning idrok hamda madaniy konvensiyalar bilan bog'liqligini anglashga yordam beradi [1]. Shuningdek, R.Arnhaim vizual tafakkur va kompozitsion muvozanat masalalarini san'at tahlilining markaziga olib chiqadi [2].

V.Kandinskiyning rang va shaklning ruhiy ta'siri haqidagi mulohazalari milliy koloritni faqat bezak belgisi sifatida emas, balki mustaqil ekspressiv vosita sifatida baholash uchun nazariy asos bo'la oladi [3]. J.Itten ranglar kontrasti va uyg'unligi haqidagi yondashuvlari esa an'anaviy rang munosabatlarining zamonaviy kompozitsiyada qayta qurilishini tahlil qilishga xizmat qiladi [4].

An'anani qayta talqin etishda san'atning tarixiy sharoit bilan bog'liqligi ham muhim. J.Berger tasvirni ko'rish usullari va ijtimoiy kontekst o'rtasidagi munosabatni yoritadi [5]. Ushbu qarashlar milliy obrazning zamonaviy tomoshabin tomonidan qanday o'qilishi, tarixiy belgining yangi ma'no kasb etishi va vizual kommunikatsiyaning o'zgarishini tushuntirish imkonini beradi. Mazkur manbalar O'zbekiston san'atining konkret asarlariga oid empirik dalil o'rnini bosmaydi, balki tahlilning nazariy mezonlarini belgilaydi.

Maqolada tarixiy-qiyosiy, formal-uslubiy, ikonografik va interpretativ tahlil usullaridan foydalanildi. Tarixiy-qiyosiy yondashuv orqali miniatyura, xalq bezak san'ati va me'moriy naqshdagi shakliy qonuniyatlar zamonaviy tasviriy ifoda bilan solishtiriladi. Formal-uslubiy tahlilda ritm, proporsiya, tekislik va hajm munosabati, rang kontrasti, faktura hamda kompozitsion markazning tashkil etilishiga e'tibor qaratiladi. Ikonografik yondashuv tarixiy va ramziy belgilarni

ularning madaniy konteksti bilan bog'liq holda sharhlashga imkon beradi. Interpretativ usul esa bir xil motivning turli ijodiy vaziyatlarda yangi mazmun kasb etishini tushuntiradi. Tadqiqot nazariy-tahliliy xususiyatga ega: unda so'rovnoma, eksperiment yoki statistik o'lchov o'tkazilgani da'vo qilinmaydi. Shuning uchun natijalar umumlashtirilgan san'atshunoslik xulosalari sifatida taqdim etiladi.

Milliy badiiy an'ananing birinchi muhim manbai – xalq amaliy san'atidagi tartib, ritm va takror tamoyilidir. Naqshda uchraydigan geometrik va o'simliksimon shakllar ko'pincha dekorativ vazifadan tashqari butun tasvir yuzasini tashkil etuvchi strukturaga aylanadi. Zamonaviy rangtasvirda ushbu prinsiplar predmetning tashqi ko'rinishini ko'chirishdan ko'ra kompozitsiyaning ichki harakatini yaratishga xizmat qilishi mumkin. Natijada milliylik tayyor ornamentni joylashtirish emas, balki shaklni tashkil etish usuli sifatida namoyon bo'ladi. Ikkinchi manba – Sharq miniatyurasiga xos fazoviy tafakkur. Miniaturada tasviriy voqelik ko'pincha yagona optik nuqtaga qat'iy bo'ysunmaydi; turli epizodlar va makon qatlamlari yaxlit hikoyaviy tuzilma hosil qiladi. Zamonaviy ijodkor bu tajribadan ko'pqatlamli kompozitsiya, shartli perspektiva, dekorativ tekislik va bir tasvir ichida turli vaqt holatlarini uyg'unlashtirish uchun foydalanishi mumkin. Bunda tarixiy uslubning mexanik nusxasi emas, uning vizual mantig'i yangi mazmunga moslashtiriladi.

Uchinchi yo'nalish milliy rang madaniyati bilan bog'liq. Moviy, lojuvard, feruza, zarrin, tuproq ranglari va ularning kontrastli munosabatlari me'moriy bezak hamda amaliy san'atda muhim o'rin tutadi. Zamonaviy rangtasvirda bu ranglarning ishlatilishi milliy taassurotni kuchaytirishi mumkin, lekin milliy badiiy sifatni faqat ma'lum palitra bilan cheklash to'g'ri emas. Asarning kolorit tizimi ranglarning o'zaro muvozanati, yorug'lik muhiti, semantik urg'u va hissiy intensivligi orqali baholanadi.

Rangning innovatsion talqini uning material bilan munosabatida yaqqol ko'rinadi. An'anaviy bo'yoq qatlamlari bilan bir qatorda akvarelning erkin oqimi,

kollaj, aralash texnika, turli asoslar va fakturali yuzalar ishlatilishi badiiy tasvirning moddiy tabiatini o'zgartiradi. Masalan, akvarelning shaffof qatlamlari milliy bezakdagi ritmik tuzilma bilan qo'shilganda, tasvirda bir vaqtning o'zida yengillik va kompozitsion aniqlik yuzaga keladi. Bunday izlanishlarda texnik effekt asarning g'oyaviy mazmuniga bo'ysunishi zarur. Innovatsion yondashuvlarning yana bir ko'rinishi – an'anaviy ramzlarning yangi semantik kontekstda ishlatilishidir. Daraxt, yo'l, eshik, hovli, qush yoki qadimiy me'moriy detal kabi motivlar badiiy asarda xotira, vaqt, o'zlik, avlodlar uzviyligi yoki madaniy o'zgarishlar haqida fikr yuritish vositasiga aylanishi mumkin. Ramzning mazmuni doimiy va yagona emas: u kompozitsiya, rang, tasvirlangan vaziyat hamda tomoshabinning madaniy tajribasiga qarab yangilanadi.

Zamonaviy O'zbekiston tasviriy san'atida milliylik va innovatsiya o'rtasidagi munosabatni uch shartli modelda tasniflash mumkin. Birinchi model – stilizatsiya: tarixiy shakl saqlanadi, biroq uning chiziq, ritm yoki kolorit xususiyatlari yangicha ishlanadi. Ikkinchi model – sintez: milliy obraz tizimi zamonaviy material, texnika va kompozitsion yechim bilan birlashadi. Uchinchi model – konseptual qayta talqin: tarixiy belgi zamonaviy madaniy savol yoki muammoni ifodalash vositasiga aylanadi. Ushbu modellar qat'iy chegaralanmagan va bitta asarda birgalikda uchrashi mumkin. Stilizatsiyaning afzalligi milliy badiiy tilni tanib olish imkonini saqlashidadir. Ammo faqat tashqi shaklni takrorlash asarning mazmunini yangiligini cheklashi mumkin. Sintezi modeli badiiy tajribani kengaytiradi, chunki unda material va obraz bir-birini boyitadi. Konseptual qayta talqin esa tarixiy merosni hozirgi davr muammolari bilan bog'lab, milliy san'atning zamonaviy muloqotga kirishish imkoniyatini oshiradi. Milliy badiiy an'ananing zamonaviy san'atda davom etishi ijodkorning shaxsiy uslubiga ham bog'liq. Bir ijodkor bezakning geometrik tartibidan ilhom olsa, boshqasi xalq turmushidagi obrazlar yoki tarixiy me'moriy muhitni asosiy mavzuga aylantirishi mumkin. Shu sababli milliy maktab tushunchasini bir xil rang, bir xil kompozitsiya yoki yagona mavzu bilan izohlash ilmiy jihatdan tor

yondashuv bo'ladi. Uning kuchi turli individual izlanishlarni birlashtiruvchi madaniy xotira va badiiy tajribadadir.

Raqamli texnologiyalar an'ana va innovatsiya munosabatiga yangi o'lcham qo'shmoqda. Raqamli eskiz, grafik planshet, tasvirni qatlamlarga ajratish, rang variantlarini solishtirish va multimedia taqdimoti badiiy izlanishning tayyorgarlik hamda namoyish bosqichlarini o'zgartiradi. Biroq texnologik vositaning mavjudligi o'z-o'zidan badiiy yangilikni kafolatlamaydi. Innovatsionlik tasvirning ma'no tuzilishi, shakliy yechimi va tomoshabinga ta'sir qilish usulida ko'rinishi kerak. Milliy madaniy kodni raqamli muhitga ko'chirishda mualliflik, manbaning aniqligi va kontekstni saqlash muhim. Tarixiy naqsh yoki miniatyura detalidan foydalanilganda uning kelib chiqishi, dastlabki vazifasi va badiiy mohiyatini hisobga olish zarur. Aks holda boy madaniy meros tasodifiy dekorativ belgilar to'plamiga aylanishi xavfi yuzaga keladi. Shu bois innovatsion tajriba san'at tarixiga oid bilim va mas'uliyatli interpretatsiya bilan birga olib borilishi lozim.

Tahlil natijasida uyg'unlikning asosiy mezonlari sifatida shakl va mazmunning mutanosibligi, milliy manbaning anglangan talqini, texnik vositaning g'oyaga mosligi, individual uslubning mavjudligi va asarning zamonaviy estetik muloqotga kirisha olishi ajratildi. Bu mezonlar milliy motivning ko'pligi yoki yangi texnologiyaning murakkabligi bilan emas, balki badiiy yaxlitlik bilan belgilanadi. Shu nuqtayi nazardan, tasviriy san'atda innovatsiya merosdan uzilish emas, balki unga savol berish, uning imkoniyatlarini kengaytirish va yangi tajriba orqali qayta anglash jarayonidir. An'ana esa o'zgarmas qolip emas: u ijodkorning dunyoqarashi, material bilan ishlash mahorati va davrning estetik ehtiyojlari ta'sirida yangilanib boradigan faol madaniy tizimdir.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, zamonaviy O'zbekiston tasviriy san'atida milliy badiiy an'analar va innovatsion yondashuvlar o'zaro zid hodisalar emas, balki bir-birini boyituvchi ijodiy omillar sifatida namoyon bo'ladi. Milliy

merosning kompozitsion ritmi, ramziy obrazlari, rang munosabatlari va fazoviy tafakkuri yangi texnika hamda zamonaviy badiiy g'oyalar bilan uyg'unlashganda asarning estetik imkoniyatlari kengayadi.

Tadqiqot doirasida an'anani zamonaviy talqin qilishning stilizatsiya, badiiy sintez va konseptual qayta anglash kabi uch modeli ajratildi. Ularning har biri muayyan ijodiy vazifani bajaradi, biroq badiiy natijaning sifati milliy belgi yoki texnologiyaning o'ziga emas, ularning asar mazmuniga qanchalik organik singdirilganiga bog'liq. Amaliy tavsiya sifatida san'atshunoslik tadqiqotlarida muayyan rassomlar asarlarini qiyosiy tahlil qilish, milliy motivlarning manbasini hujjatlashtirish, akvarel va aralash texnikalarning estetik imkoniyatlarini alohida o'rganish hamda raqamli tajribalarni mualliflik uslubi bilan bog'liq holda baholash maqsadga muvofiq. Kelgusida aniq asarlar korpusi asosida empirik kuzatuvlar o'tkazish ushbu nazariy xulosalarni chuqurlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gombrich E. *Art and Illusion: A Study in the Psychology of Pictorial Representation*. – Princeton: Princeton University Press, 1960. – 466 b.
2. Arnheim R. *Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye*. – Berkeley: University of California Press, 1974. – 508 b.
3. Kandinsky W. *Concerning the Spiritual in Art*. – New York: Dover Publications, 1977. – 96 b.
4. Itten J. *The Art of Color: The Subjective Experience and Objective Rationale of Color*. – New York: Van Nostrand Reinhold, 1973. – 155 b.
5. Berger J. *Ways of Seeing*. – London: BBC and Penguin Books, 1972. – 166 b.
6. Gombrich E. *The Story of Art*. – London: Phaidon Press, 1995. – 688 b.
7. Arnheim R. *Visual Thinking*. – Berkeley: University of California Press, 1969. – 345 b.